

4. Nová Baňa

Poloha:

Nová Baňa leží v Pohronskom Inovci a v južnej časti Novobanskej kotliny na pravej strane rieky Hron. Juhovýchodným okrajom mesta Nová Baňa preteká Hron, do ktorého ústi Kyzový (Novobanský) potok, do ktorého sa v centre mesta vlieva Starohutský potok. Asi 3,5 km SV od Námestia Slobody sa nachádza unikátna vodná nádrž Tajch.

História:

Historický vývoj starobylého banského kráľovského mesta Nová Baňa odráža počiatky ťažby drahých kovov, jeho postupný rast a premeny.

Najstaršie stopy osídlenia tejto lokality vedú k neskorej dobe kamennej, na čo poukazujú archeologické nálezy kamenných sekeromlatov z "Mlynárovho vrchu". Dokladom obchodných kontaktov tejto oblasti v dobe rímskej sú nálezy mincí, datovaných do 2. a 3. stor. po Kr.

Pred rokom 1337, z ktorého pochádza najstaršia písomná zmienka o osade Seunich – neskoršej Novej Bane, narazili na tomto území ťažiarci z Pukanca na zlatonosné žily. Zo vzrastu počtu mlynov na drvenie rudy možno usudzovať, že boli veľmi výnosné. V roku 1345 získala postavenie slobodného kráľovského a banského mesta a postupne dostala i výsady: právo trhu, právo meča, míľové právo. Najväčší rozmach baníctva a stredovekého mesta je zaznamenaný v 2. polovici 14. storočia, kedy sa Nová Baňa zaradila medzi sedem hornouhorských banských miest. Po krátkej epoche rozkvetu, zažíva však mesto, vtiahnuté do víru vnútorných nepokojov v Uhorsku a protitureckých vojen jednu ranu osudu za druhou – zničenie mesta Turkami v roku 1664, stavovské povstania a morovú epidémiu, ktoré mesto v 17. storočí takmer vyľudnili. Problémy spodnej vody v baniach negatívne pôsobili i na ďalší rozvoj baníctva. Zatopené banské diela mal zachrániť atmosferický ohňový zdroj, zostrojený v roku 1722 anglickým konštruktérom Isaacom Potterom. Bol to prvý parný stroj na Európskom kontinente. V roku 1723 tu vzniká účastinná spoločnosť na ťažbu zlata. Striedajúc úspechy s neúspechmi pokračovali ťažiarci v ťažbe do roku 1887, kedy boli tunajšie bane pre nerentabilnosť zatvorené.

Isaac "Potter" Potter

Už od 14. storočia bolo mesto známe výrobou mlynských kameňov, zručnými remeselníkmi (vynikali hrnčiari, obuvníci, kováči, krajčíri), ľudovými rezbármi, výrobcami domáceho a poľnohospodárskeho náradia a bohatou úrodou kvalitného ovocia.

V neďalekej Starej Hute vznikla v roku 1630 jedna z najstarších uhorských sklární. Modernejší priemysel sa začal rozvíjať až v roku 1907, vybudovaním sklárne v Novej Bani.

V roku 1952 bolo v budove mestského domu založené mestské múzeum, v ktorom sú vystavené banské pamiatky, dokumenty z výroby mlynských kameňov, pamiatky na históriu Novej Bane, keramiku a numizmatickú zbierku.

Pri sklárňach bolo známe maľovanie obrázkov na skle. Hrnčiarska výroba sa udržala do polovice 20. storočia (J. Schier). V osade Stará Huta bola do polovice 20. storočia rozvinutá výroba poľnohospodárskeho náradia, čiastočne aj kuchynského dreveného riadu (varešiek). Na kopaniciach (štály) sa udržalo tradičné hospodárstvo zamerané na chov dobytka a ovocinárstvo, predtým aj povozníctvo. Furmani vozili pred výstavbou železnice najmä mlynské kamene (do Maďarska, Viedne) a obchodovalo sa s ovocím a inými poľnohospodárskymi produktmi.

Významné stavby a pamätihodnosti:

Kostol Narodenia Panny Márie (farský) z 2. polovice 14. storočia

Kostol sv. Alžbety

klasicistický Kostol sv. Kríža na Kalvárii (1826)

neskoroklasicistické súsošie najsv. Trojice

neogotická pútnická kaplnka Panny Márie

Pomník SNP

Radnica -

pôvodná gotická stavba zo 14. storočia, prestavaná v barokovom slohu, dnes sídlo Pohronského múzea. Je to pôvodne štvorpodlažná gotická stavba pevnostného charakteru, postavená niekedy po roku 1353. V prvej polovici 18. storočia, po

požiar bola prestavaná, pričom bolo odstránené tretie poschodie a bola doplnená hranolovou vežou, ktorá má barokovú baňu. Jeden z troch zvonov vo veži pochádza z 18. storočia. Na prízemí vo východnom krídle je zachovaná gotická krížová klenba a na poschodiach a severnej fasáde gotické a renesančné detaily. V zasadacej sieni sa zachovali barokové nástenné maľby s portrétmi uhorských panovníkov. Z priestorov pod objektom, zaklenutých valenými klenbami vychádzajú podzemné chodby (mestské katakomby). Budova je vedená v zozname kultúrnych pamiatok.

EXPOZÍCIA PRAVEKÉHO OSÍDLENIA ŽIARSKEHO REGIÓNU

Predstavuje návštevníkom artefakty z archeologických výskumov a prieskumov v oblasti pôsobnosti múzea, ktoré v chronologickom slede poskytujú obraz vývoja materiálnej kultúry od paleolitu až po koniec stredoveku.

EXPOZÍCIA HISTÓRIE MESTA

Prezentuje vznik a počiatky mesta, dejiny jeho správy, baníctva, remesiel a sklárstva. Historický vývoj starobylého banského kráľovského mesta Nová Baňa odráža počiatky ťažby drahých kovov, jeho postupný rast a premeny.

EXPOZÍCIA NÁRODOPISNÁ

Poskytuje prehľad ľudovej tvorivosti, estetického cítenia, zvykov a obyčajov ľudu novobanského regiónu v minulosti. Predstavuje návštevníkovi bežné vybavenie domácnosti z prvej polovice 20. storočia,

domácku výrobu textílií, ľudový odev regiónu, pracovné náradie z rôznych tradičných vidieckych činností, predovšetkým poľnohospodárske náradie.

UMELECKOHISTORICKÁ EXPOZÍCIA

Je výberom z bohatých zbierok Pohronského múzea z oblasti výtvarného umenia. Z olejomalieb sú tu vystavené portréty panovníkov a cirkevných hodnostárov, prevažne zo 17. a 18. storočia

NOVOBANSKÉ REFLEXIE

Expozícia Novobanské reflexie je zostavená z obrázkov fotoarchívu múzea a je zrkadlom premien mesta od konca 19. storočia. Dobové fotografie a pohľadnice rozprávajú o malebných zákutiach, ktoré postupnými architektonickými zmenami nadobudli pozmenený, či úplne nový vzhľad. Zoradené sú v približnom chronologickom slede a ich autori sú poväčšine neznámi.

MEŠTIANSKY INTERIÉR

Mešťania sa vo svojich príbytkoch obklopovali ozdobnými predmetmi zo skla, porcelánu a kovu, obrazmi, honosným nábytkom a pod. Mnoho exponátov z meštianskeho interiéru, datovaných medzi 2. polovicu 18. a 1. štvrtinu 20. storočia pochádza ešte z pôvodnej zbierky starožitností zakladateľa múzea Antona Solčianskeho.

Osobnosti:

František Švantner - slovenský prozaik. Vo svojich dielach oslavuje prírodu a prírodný život, využíva naturalistické a lyrické prostriedky, využíva prvky iracionality a fantastiky, no predovšetkým skúma hranicu medzi životom a smrťou.

Najznámejšie diela: *Výpoveď* /poviedka /, *Malka* /novela/, *Nevesta hôľ* /román/, *Život bez konca* / román/, *Dáma*

/zbierka noviel/.

Eugen Dodek (1892 – 1961) – maliar

Jozef Neuschl-Faragó (1821 – 1895) - sochár

Sklárska výroba:

Začiatkom 1. storočia neznámy rímsky majster použil dlhú železnú rúru, na ktorú naberal sklo a začal do nej fúkať. Nový vynález mal pre sklárstvo obrovský význam a rúru nazvali sklárska píšťala. Sklárskou píšťalou sa dodnes vyrábajú prekrásne sklenené výrobky. Od tých čias sa dosiahli veľké zmeny v konštrukcii sklárskych pecí aj v technológii tavenia a spracovania skla. Moderné kontinuálne taviace agregáty sú vykurované zemným plynom alebo elektrinou a dokážu vyrábať stovky ton skla denne. Sklárske automaty tvarujú poháre, kalichy, fľaše, ploché sklo, vlákna, rúry, žiarovky a ďalšie sklenené výrobky, ktoré nás obklopujú v každodennom živote.

O najrozmanitejších druhoch sklárskych výrobkov sme sa rozprávali aj na hodine výtvarnej výchovy, kde sme sa túto tému pokúsili spracovať:

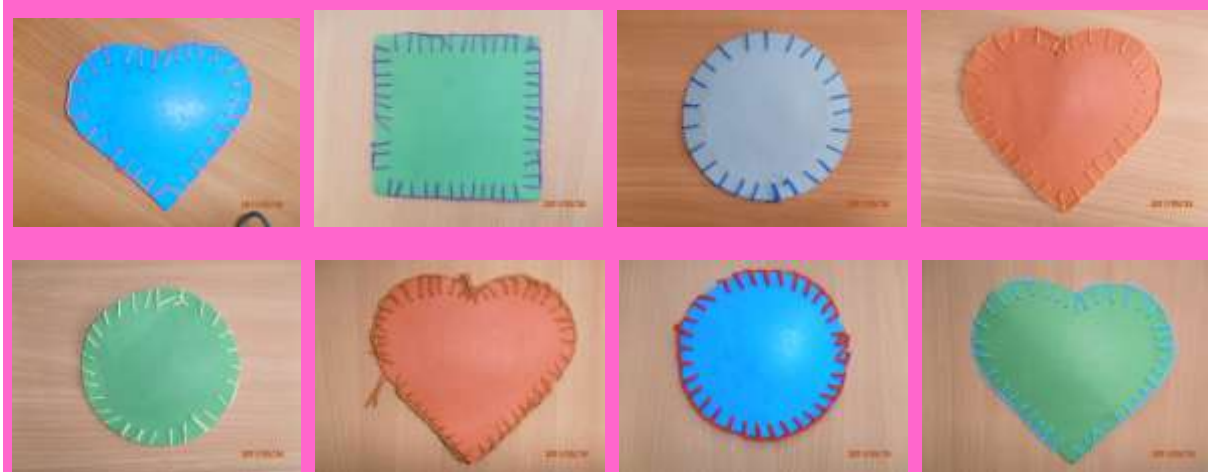

Výroba skla má na Slovensku takmer 700-ročnú tradíciu. Prvá oficiálne známa skláreň vznikla v roku 1350 v Sklených Tepliciach. Ďalšie sa zakladali najmä v 17. – 18. storočí. Boli závislé od lokálnych zdrojov surovín a po ich vyčerpaní zväčša zanikli. Najviac hút bolo v okolí Detvy a Lučenca. Zaniknuté huty ako Glaserova Lehota, Hriňová, Málinec, Zlatno, Utekáč, Karolintál, Uhrovec a ďalšie roztrúsené po celom Slovensku vyrábali úžitkové sklo, poháre, kalíškovinu, tienidlá, fľaše, karafy a mnohé ďalšie výrobky určené pre uhorský trh. Položili základy a tradíciu sklárskej výroby na Slovensku. Po II. svetovej vojne zostalo zo slovenského skla len torzo.

Ku skleneným výrobkom neodmysliteľne patria aj podložky pod poháre. O tom, že môžu mať rôzne podoby, sme sa presvedčili na hodine pracovného vyučovania pri ich zdobení:

Modernizácia sklárskeho priemyslu nastala v 60-tych rokoch 20. storočia. Vybudovali sa nové sklárne na výrobu technického skla v Bratislave, sklenených vlákien v Trnave, úžitkového skla v Poltári. Nastala modernizácia obalového skla v Nemšovej, úžitkového skla v Lednických Rovniach, zmena výrobného programu a postupná modernizácia v Novej Bani. Po roku 1989 boli postupne všetky sklárne sprivatizované. V súčasnosti predstavujú moderné výrobné komplexy či už v rámci nadnárodných spoločností, ako sú Johns Manville v Trnave (sklenené vlákna a výrobky z nich), Vetropack Nemšová (obalové sklo), Knauf Insulation Nová Baňa (minerálne vlákna a výrobky z nich), alebo slovenských spoločností, ako sú RONA Lednické Rovne a Slovglass Poltár (úžitkové sklo).

Zdroje:

http://www.novabana.sk/uvodna-stranka_1.html

http://sk.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%A1_Ba%C5%88a

<http://www.pohronskemuzeum.sk/>

<http://www.skq.sk/mesta-obce/banskobystricky-kraj/zarnovica/nova-bana>

<http://www.sustavapovolani.sk/charakteristika-sklarskej-vyroby>